

Kisebbségeink kulturális helyzete a vajdasági szlovák kisebbség kultúrmunká- jának tükrében

Irta: JURAJ SZPEVÁK

A népi forradalomban fogant új Jugoszlávia megszületésével, az új társadalmi és gazdasági rendszer létrejöttével — a népfelszabadító harc vívmányaként — hazánk minden népe előtt, így kisebbségeink előtt is, a kulturális fejlődés új lehetőségeinek kapui nyíltak meg. A háború utáni időszak nehézségeinek leküzdéséből, az Ötéves Terv feladatainak megvalósításából, a szocialista országépítésből, ennek a hatalmas törekvésnek a megvalósításából nemzeti kisebbségeink is kivették részüket. Csakis ilyen adottságok között fejlődhetett — néphatóságaink támogatásával és Kommunista Pártunk irányításával — haladó, valóban népi és nemzeti kulturánk. A marxista-leninista alapon rendezett nemzetiségi kérdés, hazánk népeinek és nemzetiségeinek teljes egyenjogúsága olyan sokoldalú gazdasági és kulturális fejlődés lehetőségeit teremti meg, amilyenről a régi Jugoszlávia kapitalista rendjében még csak nem is álmodhattunk. Elsősorban is Jugoszlávia Kommunista Pártja ügyelt arra, hogy valamennyi nemzetiségi kisebbség teljes egyenlőséget élvezhessen, hogy zavartalanul fejleszthessék kultúrájukat, minél több iskolát nyithassanak, minél jobban megerősödjék könyv- és lapkiadói tevékenységük. Djilas elvtárs így beszélt erről a kérdéstről a JKP V. kongresszusán: „Szocialista kultúránk nemzeti formában fejlődik és kell is, hogy így fejlődjék, mert ez a fejlődési forma nem gátolja, hanem szilárd alapokra helyezi népeink haladását és elősegíti közeledésüket egymáshoz, valamint más népekhez is.” Ezzel kapcsolatban Szfambolics elvtárs a következőket mondta Szerbia Kommunista Pártjának II. kongresszusán: „A nemzetiségi kérdés megoldása Jugoszláviában, Pártunknak a nemzetiségi kisebbségekkel kapcsolatos politikája tettekkel bizonyítja a Párt nemzetköziségét és marxista-leninista elvhűségét.”

Ezek az alapok, amelyekre államunk hatalmas tervmunkáját építjük. ezeken az alapokon áll valamennyi társadalmi szervezetünk és ezekre az alapokra támaszkodva valósítjuk meg falvaink kulturális felemelkedését. Csakis ennek tulajdonítható, hogy a falu kulturális fejlődése nem függ többé egyének jóakaratótól és kezdeményezésétől, hanem általános érdekké emelkedett. Kultúréletünk rendszeressé vált és rajtunk áll, hogy úrrá legyünk fölötte. A falu kulturális fejlődése — különösen a mi, hagyományokkal és törpebirtokos vonatkozásokkal terhelt falvaink haladása — hosszú és sokrétű folyamat lesz, amelyet nem

lehet egyetlen intézkedéssel befejezni, ellenkezőleg: sok türelemmel, nagy kitartással és rendszeresen kell erősítenünk kulturális tevékenységünket. Kultúránk új valósága, az a tény hogy a kultúra is a munkások és a dolgozó parasztok tulajdona lett, biztosítja a kulturális és technikai szempontból fejlett Jugoszlávia felépítését. Világosan következik mindabból, hogy kisebbségeink dolgozó tömegei olyan kulturális fejlődési lehetőségeket nyertek, amilyenről a régi Jugoszláviában szó sem lehetett.

A múlt és a jelen

A kultúrelvet alapja az iskola, rendszere és lényege az uralkodó osztálynak az állam alapszervezete, a nép, a nemzetiségek iránti magafeltartását fejezi ki.

A régi Jugoszláviában a következő volt a helyzetünk:

A szlovák-lakta falvákban 1921-ben 110 tanítói állást rendszeresítették; ezekből hetvenet nem-szlovákokkal töltöttek be. Tizenegy év múltán, 1932-ben is lényegében változatlanul ez volt a helyzet: a szlovák iskolákban működő 103 tanító közül 25 másnemzetiségű volt. Ugyanilyen volt a helyzet elemi iskoláinkban 1939-ben is, 132 tanítói állás közül 109-et szlovákok, 23-at pedig nem-szlovákok foglaltak el; a tanulók száma 6.543 volt. Középiskoláink fejletlenek voltak, mindössze 250 tanuló látogatta őket, s az egyetlen gimnázium — a tanári kar és a tanrend összetétele folytán — nem elégíthette ki kisebbségünk kulturális fejlődésének szükségleteit. Ha mindehhez hozzászámítjuk, hogy az elemi iskolák felsőbb osztályaiban nem folyt anyanyelvű oktatás és a tanítás lényegében egyébként is maradi volt, tisztán áll előtünk, hogy szó sem lehetett egyenlőségről és komoly kulturális fejlődés lehetőségeiről.

Ezzel szemben ma, amikor Jugoszlávia kisebbségei teljes mértékben élvezik anyanyelvük használatának jogait és kulturális fejlődésük lehetőségeit, s mindennek védelmét az alkotmány 13. szakasza biztosítja és a néphatóságok valóra is váltják ezeket az alapelveket, — noha még csak kultúránk forradalmi fejlődésének nekilendülő időszakában vagyunk — kisebbségi elemi iskoláink 106 osztályába 8.176 tanuló iratkozott be, hét algimnáziumba 1.241, a főgimnáziumba 620 és a tanítóképzőbe pedig 117 tanuló jár, tehát a kilenc szlovák tannyelvű középiskolában 1.978 szlovák gyermek tanul. Az iskolákban 150 tanár és tanító működik; ez a szám azonban még mindig nem kielégítő, de — tekintettel arra, hogy van tanítóképzőnk és arra, hogy 16 diák tanul a pedagógiai főiskolán és az egyetemen — ez a kérdés hamarosan lekerül a napirendről. Ha az elmondottak mellett figyelembe vesszük a szocialista társadalmat építő ember tudományos önképzését és a haladószellemű tudomány elsajátítására irányuló törekvését, meg kell állapítanunk, hogy sohasem látott fejlődés részesei és tanúi vagyunk. — Így válnak valóra magasabbrendű kultúrelvetünk alapfeltételei.

A régi Jugoszlávia kiadói tevékenységünket sem támogatta. A könyv- és lapkiadás is teljesen az egyének kényétől-kedvétől függött. A tankönyveken kívül 23 év alatt 27 könyvet adtunk ki 29.000 pél-

dányban. Ezzel szemben a felszabadulás után egyetlen esztendőben — 1948-ban — 27 könyvet adtunk ki 59.000 példányban.

A régi Jugoszláviában csak itt-ott működött egy-egy kultúregyesület, de ezek is teljesen magukra hagyatva küszködtek az eléjük tornyosuló nehézségekkel. A Szlovák Matica 1932 óta áll fenn, de ez az intézmény is csak tengődött, nem fejthetett ki széleskörű tevékenységet, bármennyire is igyekezett eredményes, hatásos munkát végezni. Növelte a nehézségeket az a tény is, hogy kultúregyesületeinkben kisebbségünknek csak jelentéktelen-része tömörült, főként az értelmiségiek, iparosok és néhány gazdag paraszt volt tagja az egyesületeknek, a dolgozók nagy tömege — a parasztok és a munkások — a kultúrélet határain kívül rekedt. (A sztárapazovai olvasókörmek — például — 1923-ban 158 tagja volt, ezek között mindössze 26 paraszt és csak 4 munkás, a többi az iparosok és az értelmiségiek közül került ki).

A felszabadulás új adottságokat teremtett, új korszakot nyitott kultúréletünkben is. A Matica mindjárt a kezdetben, néphatóságaink támogatásával, szervezetileg megújult, tömegszervezetté fejlődött. — Kulturális tevékenységünk következő szakaszának feladata a Kultúregyesületek Szövetségének megalakítása volt. A Matica beolvadt a szövetségbe és megalakultak a független szlovák kultúregyesületek. Ma 32 ilyen egyesület működik Vajdaság területén, a kultúregyesületek járási szövetségei és a Vajdasági Kultúregyesületek Szövetségének teljes támogatása mellett minden faluban megvannak a szlovák nép kulturális fejlődésének lehetőségei. Ilymódon létrejöttek a kultúrforradalom jelenlegi fejlődési fokozatának megfelelő törekvések szilárd szervezeti alapjai, fejlesztjük kultúránkat, amely formailag nemzeti, lényegileg szocialista.

Kultúréletünk újjászervezésének jelentősége

Mivel közvéleményünk egy részében még mindig meglehetősen tájékozatlanság uralkodik a Maticának a Kultúregyesületek Szövetségébe való beolvadásával és a független szlovák kultúregyesületek megalakulásával kapcsolatban, s mert ezt a tájékozatlanságot a reakciós elemek saját céljaikra akarják felhasználni, meg kell ismételnünk egyes dolgokat, amelyeket a szlovák egyesületek vezetői ez év január 23-án Újvidéken tartott értekezletükön már megvitattak.

Fejlődésünk és törekvéseink további erősítésének szükségessége — tekintettel kultúréletünk tartalmának elmélyülésére — elkerülhetlenné tette az újjászervezést. A Maticának a falvakban szétszórót alosztályai — a megfelelő, szilárd kapcsolatok híján — nem kaphatták meg azt a feltétlenül szükséges támogatást, amelyet a szocialista építés fejlődésének jelentégs helyzete és kulturális építménye megkövetel. A központ messze volt, nem irányíthatta az ügyeket úgy, ahogyan kellett volna és nem volt módjában, hogy a dolgok lényegére hasson, nem találhatott megoldást mindenre a szocialista kultúráért folyó küzdelem sajátosságaiban és bonyodalmaiban. Ha megmaradtunk volna a régi szervezeti forma mellett, lényegében megakadályoztuk volna a helyi vezetők befolyását és irányító munkáját, ez pedig az alosztályok elszí-

geteléséhez vezetett volna, elvágta volna a szocializmus építésének, az új életnek a tömegszervezetekhez vezető útjait, elmaradottságot, tévelygést és végeredményben a kulturális törekvések hanyatlását idéztük volna elő. A régi szervezeti forma — akarva-nemakarva — lehetővé tette volna az ellenséges elemek beszivárgását az egyesületekbe, amelyekből kiindulva akadályozhatnák kultúránk szocialista/fejlődését és harcolhatnának ellene. Csakis ezzel magyarázható, hogy miért éppen falusi burzsoázia maradványai és az értelmiségnek előítéletekkel, maradisággal, misztikával és sötétséggel terhelt része beszél bizonyos nemzetiségi jogok „megvonásáról” és „korlátozásáról”, nem gondolva arra, hogy éppen ezzel a magatartásukkal bizonyítják, hogy halálos ellenségei az embert szabaddá tevő művelődésnek. — Minden irányban erősödő kulturális tevékenységünk éppen az újjászervezés helyességét bizonyítja. A szlovák kisebbség — akár csak Jugoszlávia többi népe és nemzetisége — rendelkezik minden lehetőséggel, amely a dolgozók kulturális fejlődéséhez szükséges és élvezzi a népi állam, a társadalmi szervezetek és a Kommunista Párt állandó támogatását. Pártunk gyakorlati, következetes nemzetközisége ezen a téren is megnyilatkozik, bizonyítva, hogy Pártunk „nacionálizmusáról” terjesztett rágalmak nem egyebek kiagyalt hazugságoknál.

Kulturmunkánk eredményei

A népoktatás. — Kultúrtevékenységünk rendszeres megnyilvánulási formája az oktatójellegű előadás. A Kultúr szövetség szlovák osztálya keretében működő előadó-csoport a múlt évben 128 előadást tartott a szlovák-lakta falvakban. Ez a ténykedés csak egy része egyesületeink gazdag kulturmunkájának. Öt faluban — Petrovácon, Kiszácson, Sztára Pazován, Padinán és Kovacsicán — népegyetemek működnek. A népegyetemek tevékenysége eddig csak az előadások rendszeres megtartására korlátozódott, most már azonban ki kell terjeszteniük munkásságukat és népoktató tanfolyamokat kell szervezniük. — A népegyetemeken kívül négy községben előadó-csoport dolgozik; a legtöbb egyesületben is rendszeresen tartanak előadásokat, úgyhogy a kultúrelőadások száma meghaladja a háromszázat. Az előadások népünk kulturális fellendülésének fontos tényezői, éppen ezért a jövőben is nagy figyelmet kell fordítanunk az előadások rendszeresítésére és további fejlesztésére.

Az írástudatlanság leküzdéséért folyó harcból — tekintettel a 186 írni-olvasni nem tudó szlovákra — egyesületeinknek is ki kell venni részüket. A szlovák nemzetiségű írástudatlanok száma — amint láthatjuk — nem nagy, de ha figyelembe vesszük azt a tényt, hogy az írástudatlanoknak csak 68 százaléka jár tanfolyamra — fel kell ismernünk feladatunkat: minden erőnk latbavetésével kell harcolnunk azért, hogy az idén minden szlovák megtanuljon írni és olvasni. — Az úgynevezett továbbképző tanfolyamok eredményei sem kielégítőek; mindössze két helységben működik ilyen tanfolyam, amelynek az a célja, hogy befejezze az analfabéta-tanfolyamot végezettek oktatását.

Csaknem minden faluban — 31 helységben — van jó könyvtárunk, amelyek 23.905 könyvet tartanak nyilván és amelyeknek olvasói havonta 1.783 könyvet olvasnak el. A legjelentősebb a petrováci központi könyvtár, amely jelenleg 12.205 kötettel rendelkezik. A könyvek száma a múlt év folyamán 1.327-tel szaporodott, tavaly 3.633 könyvet olvastak el a könyvtár tagjai; a központi könyvtár az elmúlt évben 11 vándorkönyvtárt küldött a falvakba. A kulturszövetség szlovák osztálya, hogy támogassa a gyengébb egyesületeket, különösen Szerémségben, három könyvtárat (12.277 dinár értékű 301 kötet könyvet) ajánlódott a bingulai, lyubai és beloblátói egyesületnek. Könyvtáraink fejlődését hátráltatja a szakzerű nyilvántartás hiánya és az új könyvek beszerzését gátló tárgyi nehézségek. — Könyvtárosaink szakoktatása céljából a kulturszövetség szlovák osztálya hétnapos tanfolyamot rendezett, amelyen 22 községből 31 hallgató vett részt. A tanfolyam feltétlenül hozzájárul a falusi könyvtárak és olvasókörok fejlődéséhez.

A műkedvelő színjátszás. — A kulturális és művészi tevékenységnek ez a formája a legnépszerűbb és legelterjedtebb egyesületeinkben. Harmincegy műkedvelő színjátszó egyesületünk múltévi munkájára vonatkozó statisztikai adatok — 350 előadást rendeztek — a műkedvelő színjátszás tömeges fellendülését bizonyítják. Műkedvelő egyesületeink további fejlődése szempontjából a legfontosabb kérdés a műsor, a színdarabok megválasztásának problémája. A műsor a legfontosabb tényezője a fejlődésnek, nemcsak a közönséget neveli, hanem a színtársulatok művészi munkáját is formálja. Műkedvelő egyesületeink műsorából sok maradi, gyermekesen eszményi, misztikus elemet kiküszöböltünk. A műsorkelet azonban még mindig nem teljes, hiányos, a jugoszláv és egyéb népek drámairodalmának műveivel kell kiegészítenünk.

A műkedvelő társulatok múltévi versenyén csak 13 egyesületünk vett részt. A többi a gyenge szervezés és a társulatok elégtelen támogatása folytán — ami viszont a szlovák falvak szétszórtságának következménye — távol maradt a versenytől. — A színjátszó csoportok és egyesületek idei versenyét a kultúregyesületek járási szövetségének alapos támogatásával a kulturszövetség szlovák osztálya rendezte. A gondos előkészítés után 24 szlovák műkedvelő egyesület vett részt a szemlén. Már most megállapíthatjuk, hogy a verseny a múltévinél magasabb színvonalon mozgott és jobb szervezésről tanúskodott. Teljes értékelést csak későbbben adhatunk, de már most elmondhatjuk, hogy a verseny eredményein visszatükröződik a kultúregyesületek járási szövetségének komoly segítsége, a szerzett tapasztalatok pedig lehetővé teszik, hogy műsorunkat új, művészi és eszmei szempontból nagyobb igényű színdarabokkal gazdagítsuk.

Énekkarok nyolc faluban tevékenykednek, de csaknem minden községben lehetőség van e tömeges művészeti tevékenység fejlesztésére. A már működő énekkarok szervezett munkáját és fejlődését megnehezíti a kielégítő támogatás és a megfelelő műsor hiánya. Énekkaraink az új valóságunkhoz akarnak alkalmazkodni, munkásságukkal a művészet új értelmét kívánják kifejezni, hogy a művészet valóban

az emberek átforgalmazásának fontos eszköze lehessen. — Meg kell azonban állapítanunk, hogy az átszervezés nem megy harc nélkül, amint ezt a gloszáni eset is bizonyítja. A gloszániai énekkara, amely a multban az egyház erős befolyása alatt állott, nem tudja megtalálni helyét és féltenségbe merült; ezt az állapotot csak a vezetőség és az énekkar összetételének gyökeres újjászervezése változtathatja meg. — Énekkaraink szlovenszkói szerzők műveit, dalaikat, különösen pedig népdalokat, továbbá Jugoszlávia népeinek karnálait kell, hogy átvegyék, szorgalmasan így a népek közeledésének eszméjét és kapcsolatot teremtve hazánk szocialista építésével. Ezenkívül a mi vágyainkat és érzéseinket is kifejező szlovák dalokkal kell kiegészíteni az énekkarok műsorát, hogy teljessé tegyünk dalkultúránk fejlődésének keretét.

Népművészeti csoportok 13 egyesületben működnek. Tevékenységük igen tömeges, például Petrovácon és Kovacsicán közel száz tagja van a tánc csoportnak. Táncok fölött azonban nagyjából az úgynevezett Szlovenszka Beszeda (szlovák társas-tánc) uralkodik, amely népviselet, a ritmus és az ének szempontjából meglehetősen színes és tarka, azonban nem jellemzi a jugoszláviai szlovák kisebbséget. Az aradáci, vojlovicai, pivnicai és még néhány népművészeti csoport ezzel szemben saját faluja élő néptáncait mutatta be. A kultúrszervezés szlovák osztályának a kötelessége, hogy támogassa ezt a kezdeményezést és a táncok és énekek felújítását és népszerűsítését elősegítve biztosítsa a kisebbségünket jellemző néptáncok népszerűsítését. Ez a ténykedés szilárdabb alapokra helyezné a népművészeti csoportok további fejlődését és reprezentáns népművészeti csoportunk rendszeres munkásságát.

Múzeumunk a múlt évben alakult meg. A néprajzi és egyéb múzeumi anyag gyűjtése eredményesen folyik és a tavalyi néprajzi kiállítás igen szép sikert hozott. Múzeumunk megnyitása azonban még nem történhetett meg, mert nem rendelkezünk megfelelő helyiségekkel. Azonban részben már ezt a kérdést is megoldottuk és folytatjuk a néprajzi anyag gyűjtését. Ehhez a munkához feltétlenül szükség van valamennyi egyesületünk közreműködésére. — A múzeumot az ideiglenes keretében megnyitjuk. Ez a körülmény arra kötelez bennünket, hogy rendszeres és alapos múzeumi tevékenységet folytassunk.

Összefoglalás

Csak kultúránk néhány feladatát és eredményét szemléltettük. Hogy azonban megérthessük az új kultúra, a dolgozók szolgálatában álló, a szocialista rendszerért folytatott harcban született kultúra lényegét, hogy értékelhessük gazdagságát, ezernyi színét, sokféleségét és hamisítatlanságát, kimerítő ismertetésre volna szükség. Az a hatalmas erejű folyamat, amely a szocialista átalakulás közepette magával ragadta a falut is, a mi falvainkat, szabad emberek győzelmével kezdődött és azok is fogják továbbvinni. Ezt a fejlődést minden öntudatos, művelt, nemeslelkű embernek támogatnia kell. Csak tőlünk függ, hogy a

rendelkezésünkre álló adottságokat fel is használjuk nagy célunk megvalósításában.

Kulturális tevékenységünk — hazánk népeinek következetes egyenlősége által teremtett feltételek között, a néphatóságok és Tito elvtárs vezérése alatt álló Pártunk teljesértékű támogatásával — akadálytalanul fejlődik nemzeti formájában és a szocialista lényegért küzd.

A kultúrszövetség szlovák osztályának megalakítása és a kultúr-egyesületek újjászervezése megteremtette a közművelődési tevékenység minden formájának fejlődési lehetőségeit. Már komoly eredményeket értünk el és kötelességünk, hogy továbbra is biztosítsuk az állandó fejlődést. A jövőben is erősíteniünk kell a kultúrszövetség szlovák osztályát és egyesületeink tevékenységét, kultúr munkásaink sorait pedig még inkább tömörítjük.

A kultúra új lényegéért folytatott küzdelem egyúttal harc a reakciós és sovíniszta elemek hatása ellen. Kultúr munkánkra gyakorolt káros befolyásuknak csakis fokozott kulturális tevékenységgel vethetünk véget, csakis így arathatunk felettük győzelmet.